

**FREDRIK BÖÖK, A SVÉD «HALHATATLAN»
S MAGYARORSZÁGRÓL SZÓLÓ KÖNYVE.**

Stockholm, 1931 november hó.

Egy szép fehér könyv van előttem, melynek címlapját Szent István ezeréves koronájának stilizált rajza díszíti. Az előkelő kiállítású vaskos svéd könyv címoldalán ez áll: *Fredrik Böök, Resa till Ungern. Stockholm, Norstedt & Söner, 1931.*

Böök egyetemi tanár, svéd akadémikus* neve ma a skandináv országokban (Finnországot is beleértve) olyan ismert és olyan nagyra-becsült, mint annak idején nálunk Gyulai Pálé vagy Riedl Frigyesé. Böök az északi országok legnagyobb irodalmi kritikusa, éles és szigorú tolla Gyulai Pálra, roppant széles, mindent hirtelen átfogó látóköre, a látszólag talán különálló dolgokat is erős megfogással párhuzamba hozó képessége Riedl Frigyesre emlékeztet.

Mondják, hogy Skandináviában ő olvasta el a legtöbb könyvet. Ezt ugyan statisztikailag bizonyítani nem lehet, azonban tény, hogy Böök tanár majdnem harmincéves irodalmi működése alatt (1902-ben, tehát 19 éves korában jelent meg első önálló irodalmi dolgozata) eddig 32 kötetre valót írt, illetőleg önálló munkáinak száma legutóbbi könyvével együtt éppen ennyi.

Mint lundi ujdonsült diák első polemikus iratában (Skald och skolmästare) síkra mert szállani a századvégi dekadizmus és pesszimizmus ellen, lándzsát tört az igazi erőteljes nemzeti költő, Werner von Heidensatm mellett. Amit a 20 éves ifjú inkább benső lelki sugallatára, valamint a délsvédországi szülői otthonból magával hozott erős nemzeti és etikai világnézetre támaszkodva az első lelkesedés fellángolásában megírt, attól az iránytól a gazdag tudást és tapasztalatokat szerzett férfikorban sem tért el.

* Született 1883 május 12-én, a délsvédországi idillikus városkában, Kristianstadban. Bölcsészeti és irodalomtörténeti tanulmányait a lundi egyetemen végezte, ahol már 1907-ben az általános irodalomtörténet magántanárává habilitálták. Hosszabb külföldi tanulmányai után (különösen a Sorbonnenál) több egyetem és főiskola hívta meg tanárául, de B. végül is a lundi egyetem irodalmi tanszékét foglalta el 1920-ban. Két év múlva a kir. Svéd Akadémia iktatta tagjai sorába és így egyike lett a 18 svéd «halhatatlannak». Ugyanis az 1786-ban alapított svéd kir. Akadémiának nem lehet több tagja tizennyolcnál, akiknek a címük svédül «en an de aderton» (egy a tizennyolcak közül). 1924-ben, hogy irodalmi munkásságát könnyebben végezhesse, B. Stockholmba költözött.

A svéd irodalomtörténet nem ismer még egy olyan bámulatosan egyenes és folyton a magasba emelkedő életpályát, mint a Fredrik Böökét. Első fellépésétől kezdve bátor és határozott, akit nem ingatnak meg muló rakétás divatok, aki a versben, a prózai műben azonnal meglátja az igazi értékeket, még ha azok nem egyszer szürke forma alatt rejtőzködnek is; Böök méltányolja a formai szépségeket, de nem önmagukért, csak ha azok a belső tartalommal szerves összefüggésben vannak. Mindig erősen svéd marad, de nem olyan értelemben, hogy a nacionalizmus vagy a skandinávizmus hangoztatása és dicsőítése előtte talán esztétikai értéket képviselne, hanem kizárólag azért, mert korán felismerte, hogy a nemzetköziség és világpolgáriság sűrű emlegetése és glorifikálása legtöbbször csak fogyatékoságokat, esztétikaiakat, vagy erkölcsieket — takargat. Böök diákkorában a divatos, ú. n. übermensch-elmélettel szemben kezdettől fogva szkeptikusan viselkedett, sőt azzal szemben nyíltan fel is lépett. Ifjúkori radikálizmusa éppen azzal kezdődött, hogy az etikai és nemzeti értékeket vette védelmébe az irodalomban s hogy ezzel milyen ellenséges hangulatot váltott ki az ellenkező táborokban, annak részletezésére egy rövid méltatás keretében nem terjeszkehdtem ki. Az évek folyamán mindjobban kikristályosodott Böök egyéni esztétikai és kritikai felfogása. Az irodalomban most is az igazi értékeket keresi, azt a magasabb írásművészetet, mely telve élettapasztalattal, szívet derítő s bár talán még tapogatózva keresi az élet értékeit, de mindig *emberi* a szó legnemesebb értelmében. A német irodalomban legkedvesebb írója, akivel legtöbbit foglalkozott: Gottfried Keller, a svéd irodalomban pedig Esaias Tegnér, akiről legnagyobb, mondhatnám monumentális művét (1917) írta meg.

A világháború éveit Bööknek alkalma nyílt közelebbről megismerkedni a világpolitikai mozgalmakkal és a vezető személyiségekkel. Sohasem tagadta el, hogy szívvel-lélekkel a központi hatalmak pártján van és ezt több könyvében, így többek között a «Från Europas brandplatser» (1925) címűben határozottan kifejezésre juttatja. Ez a könyve minket magyarokat annál is inkább érdekel, mert hat cikkben (160—228 oldalakon) foglalkozik a magyar forradalommal, Károlyi Mihály romlást hozó politikájával, Windischgrätz herceg meg Jászi Oszkár könyveivel, Tormay Cecile regényeivel, valamint a trianoni békével.

Böök professzor első rövid magyarországi tanulmányát 1922 tavaszán tette meg és már ekkor elhatározta, hogy hosszabb időt tölt majd Magyarországon, nemcsak azért, mert igazán megszerette a magyarokat, hanem azért is, hogy a trianoni béke által megalázott nemzet érdekében felemelje szavát. Akkori benyomásairól így emlékezett meg a Svenska Dagbladetben írott egyik cikkében: * «Ami az első pillanatban meglepett, midőn Magyarország fővárosába érkeztem: a rend és a tisztaság volt. Alig egy-két napi tartózkodás után észrevettem, hogy Magyar-

* Megjelent «Resa till Konstantinopel» című könyvében, 1922.

ország mostani helyzete a legtragikusabb. Az ipar súlyos válságban volt, hiszen a békeszerződés megfosztotta az országot minden nyersanyagától, a szomszéd államok csak kellemetlenkedtek, a szegénység terjedt, a határok felől lerongyolódott menekültek özönlöttek el az országot, akik vasuti kocsikban kaptak ideiglenes elszállásolást. Hogy mégis az akkori szegénység nem látszott meg Budapest külsején, azt annak tulajdonítom, hogy Budapest Európa egyik legpompásabban és leggondosabban kiépített fővárosa. Nem gazdag régi épületekben, de nagyszámú új palotái vannak, nagyszerű hidjai és ritka szép perspektívája. Mindezt a gazdagságát nem tette tönkre sem a háború, sem a forradalom... Mikor a panaszkozó Bécs után Budapestre érkeztem, ott egy panaszt sem hallottam a nyomorról, pedig később meggyőződtem róla, hogy a lakosság tekintélyes része alig, hogy meg tudja szerezni a napi betevő falatját és sokan az értelmiséghez tartozók közül évek óta nem vettek maguknak új ruhát. De a magyarok inkább belsejükben forronganak és minden elkeseredésük a csalfa, igazságtalan béke ellen szól. Láttam a szabadságtéri négy szobrot a gyászfátyollal. Amint eddig is hirdettem, úgy ezentúl is hirdetni fogom, hogy a nemzetiségi szempontokat ravaszul játszották ki Magyarország ellen, hogy az országot megfosztva természeti kincseitől, koldusbotra juttassák. Ami Magyarországgal történt, az a keleti barbarizmus, a műveletlen Balkán győzelme volt!»

Ezeket a sorokat írta Böök tanár 1922-ben, «Magyarország sorsa» című cikkében és most 1931-ben beváltotta azt az ígéretét és megírta nagy könyvét (300 oldalon), mely megkapó képet nyújt a mai Magyarország kultúrájáról és a létért való heroikus küzdelméről, ellenséges indulatú szomszédok közepette. A könyv minden betűje *kiáltó szó* az ezeréves Magyarország érdekében és méltó volna rá, hogy minden betűjét mintegy vigasztalásul és egyszersmind bátorításul a magyarság magyarul is elolvashassa. Egyelőre legyen szabad csak rövid vázlatát adnom Böök professzor könyvének, addig is, míg a magyar fordítással elkészülhetnek.

A mintegy 150 kitűnő fényképpel (ezek a szerző daliás diákiának, aki szintén elkísérte atyját Magyarországra, ügyességét dicsérik) illusztrált munka első fejezete *Aquincumról* szól. Magam is jártam valamikor az aquincumi romok között, de egyszerre annyit és úgy mégsem tudtam meglátni, mint Böök professzor. Már az a tény, hogy Magyarországról szóló könyvének első fejezetét Aquincum leírásának szenteli, mutatja az egész munka alapelvét: íme, az Ázsiából érkezett magyarok, új nemzetet alapítanak a népvándorlás okozta romhalmazokon és amellet, hogy a maguk ősi kultúráját fenntartják, a klasszikus kultúra megőrzi lesznek a balkanizmussal szemben. A svéd olvasó már mindjárt az első oldalon megtudja, hogy egy ezeréves dicsőséges múltú nemzetről fog olvasni, mely a legsúlyosabb körülmények közepette is hivatott és lelkes megőrzője a klasszikus hagyományoknak és emlékeknek. Azután sorra vonulnak fel színes leírásokban Böök útibenomásai a Balaton

partjáról, Tihanyról, hol alkalmá nyílik részletesebben megemlékezni a tragikus Károly királyról, majd ellátogat Balatonfüredre és megtekinti a híres hévízi fürdőt is. Külön nagy fejezet szól Debrecenről és a hortobágyi pusztáról, hol Böök akadémikus széles jókedvében magára kanyarítja a csikós cifraszűrét, kezébe veszi a karikást és nagyot csördít vele. A könyvnek legértékesebb két fejezete a trianoni békéről és Tormay Cecile írónőről szól. Az előbbiben leírja a trianoni béke ellen tiltakozó felvonulást a Szabadság-téren és ezzel kapcsolatban kifejti a békeszerződés számtalan igazságtalanságát. «Magyarország — írja a 78-ik oldalon — akarata ellenére vett részt a világháborúban, mégis kegyetlenebbül megcsonkították, mint a többi más legyőzött országot. Elvészette területének kétharmadát, lakosságának majdnem kétharmadát és három és fél millió magyar maradt a mostani határokon kívül, más szóval, a most élő magyar népnek egyharmada . . . Az elveszített részek — bárhogyan is próbálják analizálni az ottani lakosságot — a történeti Magyarország szerves részei, tartományok átítatva nemes hagyományokkal, a magyar néplelek egykor erős várai! Ezeket elveszíteni olyasmi, mintha az egyén a saját multjának, a saját énjének egy jelentős darabját veszítené el; lehetséges-e akkor továbbra is fenntartani a saját egyéniségét? Gróf Klebelsberg 1930 áprilisában tartott stockholmi előadásában találóan mutatott arra a tényre, hogy a török uralom alatt éppen csak az a terület volt még meg Magyarországból, amelyet most Csehszlovákiának, Romániának adtak oda, t. i. Felső-Magyarország és Erdély. Az Alföld, melyet a trianoni béke még meghagyott, abban az időben a törökök kezében volt és ottan még a nemzeti érzés szikráját is lábbal tapodták. Ez a paradoxszerű változás egyik oldala Magyarország mostani tragédiájának. Ugyanis, most elvették a hegyvidékeket, melyek a magyar szabadságérzelemnek és a magyarországi függetlenségi harcoknak klasszikus székhelyei voltak. Nem csodálhatni, hogy minden magyar kegyetlen erőszakot lát a trianoni békében. De különben gazdasági szempontból is tarthatatlan az új Magyarország területe. A határokat minden józan ész és gazdasági összetartozás teljes megtagadásával húzták meg, kizárólag stratégiai szempontból és zsákmányolási éhségből, nem egyszer pusztá kárörömből — ez olyan, mintha sót és sarat dobtak volna a nyílt sebekre . . . Böök ezután felsorolja pontról-pontra a trianoni béke égbekiáltó igazságtalanságait! A svéd olvasó világosan összefoglaló és egyszersmind megdöbbenően való képet kap arról az ördögi kegyetlenségről, melyet az «önrendelkezési jog», a «kis nemzetek felszabadulása» stb. üres frázisok hangoztatása mellett követték el a fegyveres nagyhatalmak, a lefegyverzett és gúzsba kötött magyar népen.

Tormay Cecile írónőről szóló fejezetében Böök nem az előkelő idegen, aki Magyarországon gyűjtött uti tapasztalatait írja le, hanem a nagy esztétikus, aki örömmel, sőt büszkén mutatja be olvasóinak azokat az értékes kincseket, melyeket a magyar író munkáiban talált. Ebben

a fejezetben egyidejűleg Böök vallomást is tesz irodalmi felfogásáról, miért is olyan jelentősnek tartom, hogy lefordítva, jelen soraimmal egyidejűleg vagyok bátor bemutatni a Napkelet olvasóinak.

A könyv második részében Böök leírja Felső-Magyarországon és Erdélyben tett tanulmányútjait. Ezekben a fejezetekben még több alkalma nyílt rámutatni a trianoni béke tarthatatlanságára. «Hogyan is állunk — írja Böök többek között — azzal az igazsággal, mely a Wilson-féle nemzetiségi szisztéma szerint épült fel? Ez nagyon is homályos kérdés; a prágai cseh kormány megszerzett magának egy azelőtt magyar területet, amelyen másfél millió szlovák élt, több mint egymillió magyar, kétszázezer német és százezernél több rutén. Tehát, ha az egész területet en bloc vesszük, akkor lehet csak szlovák többségről beszélni, de nagy kérdés, hogy a szlovákok annyira azonosak-e a csehekkel és még nagyobb, vajjon a szlovákok többsége óhajtott-e a cseh testvérekkel való egyesülést? Különösen most, mikor a szlovákoknak az autonómiáról adott ünnepélyes ígéreteket megszegették és azok tisztán kezdik látni, hogy mit is jelent ez az egyesülés. Ezeket a kérdéseket Prágában jelenleg óvatosan kikerülik és feleletet nem akarnak rájuk adni. De eltekintve ettől, tény az, hogy Felső-Magyarországon több mint 700.000 magyar lakik összefüggő területen és hogyha a határvonalat szigorúan etnografiai alapon húznák meg, akkor ezeket az anyagországhoz kellene csatolni. Lord Rothermere is ilyértelmű javaslatot dolgozott ki a trianoni béke szükség-szerű revíziója érdekében és ezzel magára lobbantotta a cseh hatóságok haragját.»

Még sokat tudnék idézni Böök professzor könyvéből, melynek — amint már említettem — minden sora megérdemelné, hogy a világpolitikát még mindig vezető hatalmasok és a köréjük csoportosult csatlósok tudomására jusson. Böök meglátogatta Kassán Rákóczi fejedelem sírját és költői szavakban emlékezik vissza a magyar szabadsághős tragikus sorsára s végül velünk magyarokkal együtt sóhajt fel: «Haza jön-e mégegyszer Rákóczi fejedelem, felharsan-e mégegyszer a Rákóczi-induló és felzendülnek-e mégegyszer a büszke kurucdalok Kassa szabad ege alatt?» Felső-Magyarországon Böök meglátogatta Zichy István grófokat dévényi kastélyukban és élvezetes leírásokat nyújt az ott töltött kellemes napokról.

Nyitott szemmel járt Böök Erdélyben is, látta az oláhok romboló munkáját az egykori magyar kultúrközpontokban és kérlelhetlen őszinteséggel írja le az ott tapasztaltakat. Az erdélyi látogatásáról szóló hatalmas fejezet keményszavú vádirat az entente ellen, de különösen Wilson és Clemenceau ellen, akik segédkeztek a «barbárság» ilyen gyáva hódításánál.

Könyve utolsó fejezetét Budapestnek szenteli. Egy derűs júniusi napon, miután még egy csokor virágot szedett a Báró Eötvös-Collegium kertjében, repülőgépen hagyta el melegszívű svéd barátunk a magyar fővárost és magyar barátait, ismerőseit, akiket annyira megkedvelt.

Szívében a legőszintébb ragaszkodással Magyarország iránt, kezében magyar virágokkal tért vissza délsvédországi nyári otthonába, hogy a még friss virágokat — hiszen a repülőgép száll, mint a gondolat — átadja feleségének; a szép magyar emlékeket pedig szintén csokorba kötve most nyújtja át könyvében karácsonyi ajándékkul honfitársainak.

Befejezésül hadd idézzem könyvének utolsó sorait: «Amikor tiszta szívből kívánom, hogy a magyarság küzdelme a békerevizió érdekében sikerüljön, nemcsak azért teszem ezt, mert őszinte rokonszenvvel viseltem ez iránt a bátor, szerencsétlen és nagy nép iránt, hanem azért is, mert szilárdan meg vagyok győződve, hogy *Magyarország feltámadása elválaszthatatlanul egybe van kötve egész Európának a mai kaoszából való megmentésével!*»

Lejfler Béla.

Fredrik Böök **irodalmi arcképe Tormay Cecileről.***

Tegnér egyik fiataalkori költeményében szól a kor és az ember közötti összefüggésről, a világi meg az egyéni sorsról és ezt a következő képpel fejezi ki: «Mikor az óceán háborog, van-e a vízcöppnek nyugalma? Ah, nem.» Ez a mondás gyakran jut az ember eszébe Magyarországon, ahol lépten-nyomon olyan emberekkel találkozunk, akik változatos, izgalmas, kétségbeesett és tragikus élményeken mentek keresztül. Szinte minden egyes személy, akivel beszédbe elegyedem, olyan dolgokat mondott el, melyek a hallgatót álmélkodásra készítenek, részvétet keltenek benne, hogy az emberi természet ilyesmit kibírhatott. Ezekből az egyéni drámákból alakult ki az egyetemes nagy tragédia: *Magyarország történeti sorsa*, telve háborúval, forradalommal, vörös terrorral, ellenséges megszállással és végleg ellenséges indulatú szomszédok kíméletlen irtóhadjárataival minden magyar nemzetiség ellen az elveszett ország-részekben. Az utolsó évtizedek viharai a társadalmat fenekestől felkavarták, nem maradt egy atom sem, melyet a forgószél magával nem ragadt volna, melyet a hullámok meg nem forgattak volna. A világháború előtti időkben Magyarország viszonylagos nyugalmat élvezett s ez majd-

* Fredrik Böök, a nagy svéd irodalomtudós azt az óhaját jelezte, hogy a *Napkelet* olvasóival a *Napkelet* szerkesztőjéről rajzolt írói-arckép révén találhasson érintkezést. Olvasóink, akik ismerik a *Napkelet* elvi álláspontját, melynél fogva szerkesztője irodalmi és társadalmi tevékenységének behatóbb méltatását csaknem egy évtizeden át elhárította magától, bizonyára örömmel veszik, hogy szerkesztőségünk a kiváló svéd akadémikus írásával szemben kivételt tesz; annál is inkább, mert a *Napkelet* irodalmi célkitűzését a világhírű tudós itt megnyilatkozó nagyérdékű irodalmi hitvallása egyetemes vonatkozásban is igazolja. — A hónapok óta betegen fekvő s így a szerkesztés munkájától jelenleg távolálló Tormay Cecilet a folyóirat tizedik évfordulója küszöbén e tanulmány közreadásával lepjük meg, hálásan és melegen köszöntve az elismerést, melyet minthogy *magyar* írónőt ér — előkelő forrására való tekintettel nemzeti jelentőségűnek tartunk.

Hartmann János h. szerkesztő.